

پنجمین همایش بین‌المللی آموزش مهندسی ایران،
۳۰ آبان تا ۲ آذر ۱۳۹۶، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، تهران، ایران

کد مقاله: IICEE2017-17

آموزش کارآفرینی راهی برای ارتقای آموزش مهندس

صغرا ابراهیمی قوام، ناصر صفایی، لیلیاسادات طباطبایی حکیم، دانیال پورموسی و فاطمه گلباد

ایجاد ثروت میکند، ایجاد شغل، کاهش نرخ بی‌کاری و پیشرفت اقتصادی را هم در پی دارد و به همین دلایل بسیاری از کشورها به اهمیت آموزش کارآفرینی را درک می‌کنند و در پی توسعه آن هستند. مک مولان (۱۹۸۸) بر اهمیت آموزش کارآفرینی تاکید کرد و از آن به عنوان یکی از عوامل مهم حمایتی زیربنای جامعه یاد کرد (لکوکو و همکاران، ۲۰۱۲). با توجه به اهمیت کارآفرینی، تلاش‌های بسیاری در راستای آموزش و ایجاد مهارت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز کارآفرینان صورت گرفته است (هاس، ۲۰۱۰). آموزش کارآفرینی به طور عام به دلایل زیر اهمیت دارد:

۱. تقویت فرهنگ کارآفرینی موجب افزایش موفقیت اجتماعی و اقتصادی در مقیاس محلی، ملی و جهانی خواهد شد. (احمدپورداریانی، ۱۳۷۸)
۲. آموزش کارآفرینی می‌تواند یکی از موثرترین شیوه‌ها برای تسهیل انتقال جمعیت فارغ‌التحصیلان با بازار کار باشد. در نتیجه نرخ بیکاری و شکست کسب و کارها کمتر خواهد شد (اوربانو، ۲۰۰۸).

۳. با توجه به چشم انداز برنامه ۱۴۰۴ و بر اساس برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم توسعه اقتصاد کشور باید از وابستگی به نفت به سمت اقتصاد بر پایه تولید حرکت کند. به این منظور نقش آموزش کارآفرینی پررنگ تر می‌شود زیرا باید نیروی انسانی خلاق، نوآور و کارآفرین تربیت شود (قربانی و همکاران، ۱۳۹۴).

۴. در حال حاضر وضعیت موجود آموزش کارآفرینی، به ویژه در سطح آموزش عالی کشور، از یک الگوی منسجم برخوردار نبوده و دچار پراکندگی و سردرگمی است. با توجه به اهمیت و نقش کارآفرینی و با توجه به مشکلات اقتصادی جامعه و نرخ بالای بیکاری، تدوین، ارائه و به کارگیری مدل جامع شایستگی محور برای آموزش کارآفرینی که جوابگوی نیاز دانشجویان در راستای کارآفرینی باشد ضروری به نظر می‌رسد.

چکیده - مقاله حاضر به مرور ادبیات نظری و تجربی اهمیت آموزش کارآفرینی در آموزش مهندسی می‌پردازد و براساس کاربرد روش تحقیق، اسنادی کتابخانه‌ای تدوین گشته است. مطابق با یافته‌های حاصله برای پرکردن شکاف بین دانشگاه‌ها و بازار کار لازم است تا در تدوین محتوا، روش‌های آموزشی و تربیت نیروی انسانی در دانشگاه‌ها، تجدید نظر صورت گیرد تا بدین وسیله دانشگاه‌ها به تربیت افراد کارآفرین بپردازند. همچنین به اهمیت و ضرورت و مدل‌های آموزش کارآفرینی در دانشگاه نیز اشاره شده است.

کلمات کلیدی: آموزش مهندسی، رویکرد کارآفرینی، دانشگاه‌های کارآفرین

۱ مقدمه

امروزه کارآفرینی تبدیل به پدیده‌ای اجتماعی و اقتصادی مهم و همچنین موضوعی محبوب برای پژوهش گشته است. با توجه به روند سریع افزایش تعداد دانشگاه‌ها در سراسر جهان که برنامه‌ها و دوره‌های کارآفرینی را نیز آموزش می‌دهند کارآفرینی به رشته‌ای دانشگاهی و آموزشی تبدیل شده است (فایول و همکاران، ۲۰۰۸). کارآفرینی یکی از اصلی‌ترین عوامل توسعه اقتصادی یک کشور است؛ این پدیده علاوه بر اینکه برای کارآفرینان

صغرا ابراهیمی قوام دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی Qavam.s2015@gmail.com

ناصر صفایی استاد یار دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی

لیلیاسادات طباطبایی حکیم دانشجوی دوره دکتری کارآفرینی دانشگاه قم

دانیال پورموسی دانشجوی رشته مهندسی صنایع دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی

فاطمه گلباد دانشجوی کارشناسی رشته مهندسی صنایع دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی

۲ چالش‌های آموزش کارآفرینی

آموزش کارآفرینی و تحقیقات مربوط به آن، هم اکنون با چالش‌های متعددی مواجه شده است که برخی از این چالش‌ها توسط بلاک و استامپ ارائه شده است. این چالش‌ها عبارتند از:

- چالش در حمایت‌های مادی و معنوی دانشجویان کارآفرین چالش در نیازهای یادگیری دانشجویان (کردنائیچ و زالی، ۱۳۸۶)

۳ اهمیت و ارزش پرداختن به رویکرد کارآفرینی در آموزش مهندسی

۱. کمبود تحقیقات در مورد نحوه تدریس مواد آموزشی کارآفرینی: رابرت رانستات، استاد مدرسه علوم اقتصادی هاروارد آمریکا، در یکی از تالیفات خود به نام "آموزش و تربیت کارآفرینان نوپا" رابطه میان آموزش و موفقیت در امر کارآفرینی را به تفصیل شرح داده و حتی در مورد این که چه دروسی باید به کارآفرینان نوپا آموزش داده شود مطالب زیادی آورده اما با وجود این تا به حال در مورد نحوه تدریس مواد آموزشی کارآفرینی تحقیقات کمی صورت پذیرفته است (الوانی، مقیمی، آذر و رحمتی، ۱۳۹۰، ۸).

۲. نیاز به آموزش متناسب با قابلیت‌های دانشجویان: روش‌های آموزش کارآفرینی و شیوه یادگیری دانشجویان، عوامل مهمی برای تعیین اثربخشی آموزش کارآفرینی هستند. از آنجایی که دانشجویان ویژگی‌های متفاوتی دارند، تمام دانشجویان قادر به یادگیری از یک روش آموزش به خصوص نیستند. در آموزش کارآفرینی به دانشجویان تنوع گسترده‌ای از روش‌های آموزشی از روش‌های سنتی مثل ایجاد طرح کسب و کار تا روش مربی‌گری و روش‌های تعاملی مثل مطالعات موردی و سخنران مهمان، وجود دارد. روش و سبک آموزش سنتی ممکن است که بتواند در مورد دانش کارآفرینی و استراتژی‌های کسب و کار برای موفقیت آموزش دهد اما قادر به توسعه ویژگی‌های اساسی کارآفرینانه مثل خلاقیت و نیاز به استقلال نیست (نیان و همکاران، ۲۰۱۴). برنامه آموزش کارآفرینی باید بر اساس نیازهای آموزشی افراد و مبتنی بر مدل‌های بومی باشد و این برنامه باید تلفیقی از تجربه، مهارت، دانش و توانایی را برای دانشجو به ارمغان آورد (مدبوحی و همکاران، ۱۳۹۱). آموزش شایستگی محور با توجه به قابلیت‌های هر فرد امکان تغییر پذیری دارد.

۳. نیاز به آموزش‌های عملی در کنار نظری: همچنین در تحقیقی که توسط چنگ و همکارانش انجام شده دانشجویان ادعا کرده اند که برای گذراندن امتحانات بیشتر بر تئوری‌ها می‌پردازند در حالی که بخش عملی کارآفرینی مثل حل مسأله و تصمیم‌گیری کمتر توسعه داده می‌شود که این امر یکی از عوامل عدم تاثیرگذاری آموزش کارآفرینی در آن کشور شناخته شده است (چنگ و همکاران، ۲۰۰۹). به منظور ارتقاء شایستگی‌های فردی کارآفرینانه دانشجویان، به دانشگاه‌ها توصیه می‌شود که برنامه‌های درسی کسب و کار را بازنگری کنند طوری که کارآموزی مورد تشویق واقع شود و از یادگیری فعال حمایت شود و کسب و کارهای

- چالش در ایجاد مترولوژی‌های تحقیق برای اندازه‌گیری اثربخشی کارآفرینی

- چالش در کیفیت مدرسان

- چالش در پذیرش آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها نسبت به کسب و کار

- چالش در ایجاد یک پیکره عمومی (مشترک) در زمینه دانشی مختلف

- چالش در اثربخشی روش‌های آموزش

- چالش در نیازهای یادگیری کارآفرینانی که در حال کار هستند، متناسب با دوره زندگی کسب و کاری که هم اکنون در آن به سر می‌برند (پیکری فر و مه نگار، ۱۳۹۱).

کردنائیچ و زالی (۱۳۸۶) چالش‌های آموزش کارآفرینی در ایران را به صورت زیر برشمردند:

- چالش در کیفیت مدرسان کارآفرینی

- چالش در محتوا و شیوه‌های آموزش کارآفرینی

- چالش در اثربخشی روش‌های آموزشی

- چالش در ابزارهای آموزشی مرتبط با کارآفرینی

تحقیقات و فناوری بر این است که حتی دانشگاه‌های غیر انتفاعی نیز دارای مراکز کارآفرینی شوند تا سیستم آموزشی را یاری کنند. طی یک دهه از اجرای برنامه SYB توسط ILO در کشورهای مختلف جهان، بیش از صد هزار کارآفرین تحت آموزش قرار گرفته‌اند. با استفاده از الگوی SYB و تجارب ارزنده‌ای که از اجرای آن بدست آمده و با توجه به شرایط اقتصاد ایران چارچوبی برای تشکیل دوره‌های آموزشی کارآفرینی در قالب طرح "ستاد آموزش کارآفرینی" طراحی و ارائه شده است. همچنین موسسه کار و تامین اجتماعی با استفاده از منابع بین‌المللی کار ILO طرح آموزش کارآفرینی را در سال ۱۳۷۶ ارائه نمود و همزمان با تدوین نظام جدید آموزشی در سال ۱۳۶۸ کارآفرینی را به عنوان یکی از دروس رشته کار و دانش پیشنهاد کرد (میرفخرالدینی و فلاحی، ۱۳۹۳).

مدل‌های آموزش کارآفرینی در جهان

بنا به اعلام کنسرسیوم جهانی کارآفرینی، آموزش کارآفرینی در ۵ مرحله به انجام می‌رسد که این مراحل شامل:

- مرحله اول: کسب مهارت‌ها و پیش نیازهای اصلی، شناسایی گزینه‌های شغلی، درک اقتصاد و رقابت آزاد در سیستم سرمایه داری
- مرحله دوم: کشف صلاحیت‌های کارآفرینی، درک مشکلات استخدام
- مرحله سوم: آموختن صلاحیت‌های کارآفرینی، درخواست آموزش حرفه‌ای مخصوص، آموختن اینکه چگونه یک شغل جدید ایجاد گردد.
- مرحله چهارم: خوداشتغالی، توسعه روش‌ها و سیاست‌ها برای کسب و کار جدید یا موجود
- مرحله پنجم: حل موثر مسائل کسب و کار، توسعه کسب و کار موجود (احمدپور، ۱۳۹۰)

KAB یک برنامه آموزش کارآفرینی است که در اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ در نتیجه طرح آموزش فنی و حرفه‌ای سازمان جهانی کار به وجود آمد. از آن به بعد این برنامه به بیست زبان ترجمه و در بیست زبان ترجمه و در بیش از چهل کشور اجرا شده است. در حال حاضر کشورها به میزان متفاوتی این برنامه را در سیستم آموزشی خود ادغام نموده‌اند. هدف این برنامه این است که با ارائه دانش و مهارت کارآفرینی مورد نیاز برای کار، جوانان را برای ورود به کار و راه اندازی کسب و کار در آینده آماده نماید و همچنین ذهنیت و نگرشی کارآفرینانه در آن ایجاد نماید که در تمامی جنبه‌های زندگی از قبیل جنبه‌های شخصی و حرفه‌ای کاربرد داشته باشد. در ایران، برنامه KAB در ژانویه ۲۰۰۹ توسط سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای به صورت پایلوت شروع شد. (Rezende & Christensen, 2009)

کوچکی با مدیریت دانشجویان تاسیس شود (نریسا، ۲۰۱۵).
۴. امکان ارتقاء نگرش کارآفرینی دانشجویان با بازنگری طراحی برنامه آموزشی: تیمونز و اسپینلی اشاره کردند که نگرش نقش اساسی در زندگی یک کارآفرین موفق بازی می‌کند و می‌تواند به او در گذراندن موانع، حل مسائل و تکمیل وظایف در شروه کسب و کار کمک کند. (تیمونز و اسپینلی، ۲۰۰۹) باتیستا و همکاران بیان کردند که سطح شایستگی دانشجویان به خصوص در زمینه‌های کشف فرصت، ریسک پذیری، و اعتماد به نفس می‌تواند با بازنگری در طراحی برنامه آموزشی دانشگاه‌ها و از طریق برنامه‌های کارآموزی، بازدیدها ارتقا یابد (باتیستا و همکاران، ۲۰۰۷).

۵. نیاز به تطبیق موسسات آموزشی با روش‌ها و ابزار به روز: موسسات آموزش عالی و دانشگاهی باید به منظور ایجاد بستر یادگیری مناسب برای تشویق خلاقیت، نوآوری، و توانایی تفکر خارج از چارچوب برای حل مشکلات، با روش‌ها و ابزار قرن ۲۱ م خود را تطبیق دهند (نریسا، ۲۰۱۵). و همچنین از آنجایی که روش‌های بسیار متفاوتی برای آموزش کارآفرینی وجود دارد، نیازی برای اصلاح روش‌های مورد استفاده در آموزش کارآفرینی احساس می‌شود (نیان و همکاران، ۲۰۱۴). این روش یکی از جدیدترین روش‌های مطرح شده است. در پژوهش احمدی و امیدی نجف آبادی ۱۳۸۸ مشخص شد که اکثر دانشجویان آموزش‌های فعلی دانشگاه، آموزش‌های ارائه شده توسط استادان و همچنین محتوای آموزشی فعلی دانشگاه را برای ترویج کارآفرینی مناسب نمی‌دانند و این تأییدی بر پژوهش‌های عزیز (۱۳۸۲)، خدمتی توسل (۱۳۷۹) و غفاری (۱۳۸۷) بود. بنابراین به نظر می‌رسد برنامه‌های آموزشی موجود، در جهت ترویج کارآفرینی در دانشگاه تدوین نشده است. این نکته ضرورت بازبینی و انجام تغییر یا اصلاحات و استفاده از الگوهای جدید را در امر آموزش بیان می‌کند (احمدی و امیدی نجف آبادی، ۱۳۸۸).

۴ مدل‌های آموزش کارآفرینی

مدل‌های متعددی در این حوزه وجود دارد که به برخی از آنها بطور مختصر اشاره می‌گردد:

مدل‌های آموزش کارآفرینی در ایران

کاراد: در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری طرح کاراد (کارآفرینی دانشجویان) از چندین سال پیش شکل گرفته است. دبیرخانه طرح کاراد قبلاً در سازمان سنجش مستقر بود که هم اکنون در سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران قرار دارد. بر این اساس در دانشگاه‌های کشور به منظور تربیت متخصصان شایسته و ایجاد توانایی کارآفرینی، در بیش از ۴۲ دانشگاه، مرکز کارآفرینی راه اندازی شده است و سیاست وزارت علوم،

جدول ۲: مدل آموزش کارآفرینی هییتی و اگرمن

هدف تدریس	محتوا
یادگیری مفهوم کارآفرینی	عملی که کارآفرین انجام می‌دهد
	ماهیت کارآفرینی
	نیاز به کارآفرینان
	منابع کارآفرینی
یادگیری فرآیند کارآفرینی	ایجاد ارزش در سازمان‌ها و حرفه‌های موجود
	توسعه و ارتقا مهارت
یادگیری کارآفرین شدن	نحوه شروع یک کسب و کار کوچک سودآور

جدول ۱: مدل فرایندی آموزش‌های کارآفرینی هینس ۱۹۹۶

موضوع آموزش	محتوا	روش تدریس
مبانی دانش قبلی	نگرش‌ها	آموزش (تعلیمی، مطالعه و سخنرانی‌ها)
انگیزش	تأثیر والدینی	
شخصیت	احترام به خود	ایجاد مهارت (مباحث گروهی، مطالعات موردی، ارائه‌ها، حل کردن مشکل، شبیه‌سازی، کار تیمی، پروژه‌ها)
نیازها/علاقه	ارزش‌ها	
استقلال	تجربه کاری	کشف (طوفان مغزی، هدف گذاری شخصی، برنامه ریزی شغلی، مشورتی)
تعریف کارآفرینی	مالی	شخصی (ارتباط مطمئن)، دانش (کسب و کار مخاطره آمیز، خود اشتغالی، کسب و کار، مدیریت، مهارت‌های تجزیه و تحلیل بازار، حل مشکل، تصمیم‌گیری، ارتباط، خطر پذیری)
کارآفرینی درونی	تولید	
نوآوری	قوانین	حرفه ای (دانش بهبود یافته، گزینه‌های شغلی گسترده تر، چشم انداز شغلی بدون ساختار)
توسعه محصول جدید	مدیریت افراد	
تولید ایده	کار تیمی	
تحقیق بازار	کسب و کار	
امکان پذیری ایده	بازاریابی	
	مدیریت	

مدل شبیه یک چرخ با چهار نیم دایره مرکزی است که در آن گروه شبکه‌ها، سازمان‌های همکار، مربیان و دانشجویان تشکیل دهنده چهار حلقه‌ی این دایره اند. از طریق این مدل یک ارتباط دائمی و همیشگی میان هر چهار گروه برقرار می‌شود. به عبارتی می‌توان این مدل را به یک لوله خرطومی تشبیه کرد که برای مثال مایع داخل آن برای رسیدن به انتها باید از تمام قسمت‌های لوله عبور کند. دومین دایره این مدل متشکل از یک سری واحدهای آموزشی نظیر بازاریابی، ارزیابی و بررسی فرصت، استراتژی شغلی، حسابداری و امور مالی، رفتارهای سازمانی، خلاقیت، نوآوری و تجاری سازی ایده است. البته در این مدل برخلاف مدل قبلی حدود واحدها کاملاً مشخص بوده و علاوه بر آن واحدهای درسی از انعطاف پذیری بسیار زیادی برخوردار بودند. با تکمیل حلقه سوم در نهایت مرکز دایره با طرح شغلی (کسب و کار) پر می‌شود که هدف نهایی این مدل آموزشی است. همانطور که می‌دانیم در دنیای تجارت یک ایده کسب و کار تنها زمانی موفق به جلب نظر موسسات اعتباری برای دریافت وام‌های کارآفرینی می‌شود که از یک طرح شغلی کارآفرینانه برخوردار باشد. در مورد آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها نیز باید گفت که نوشتن و آماده سازی یک طرح شغلی کارآفرینانه به معنای تکمیل موفقیت آمیز یک حلقه از فرایند کارآفرینی از طرف دانشجو است (دهمرد و همکاران، ۱۳۹۴).

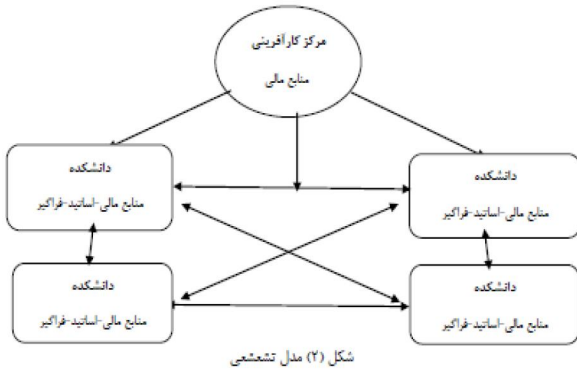
مدل آموزش کارآفرینی هییتی و اگرمن (۲۰۰۴) مدلی شامل اهداف تدریس و محتوای آن که در جدول زیر نشان داده شده است.

مدل آموزش کارآفرینی متمرکز یا جاذبه ای: به گفته Streeter (۲۰۰۳)، در این مدل تمامی واحدهای نظری و عملی تدریس کارآفرینی در یک دانشکده برگزار می‌شود و دانشجویان سایر دانشکده‌ها و یا گروه‌های آموزشی برای یادگیری دانش و مهارت‌های مورد نیاز کارآفرینانه بایستی به دانشکده و گروه آموزشی مشخص شده مراجعه نمایند. نمونه ای از این مدل آموزش کارآفرینی در موسسه تکنولوژی ماساچوست قرار دارد که در آن تمامی دوره‌های آموزش کارآفرینی توسط مدرسه مدیریت "Sloan" طراحی، اجرا و ارزیابی می‌گردد و دانشجویان از تمامی گروه‌ها

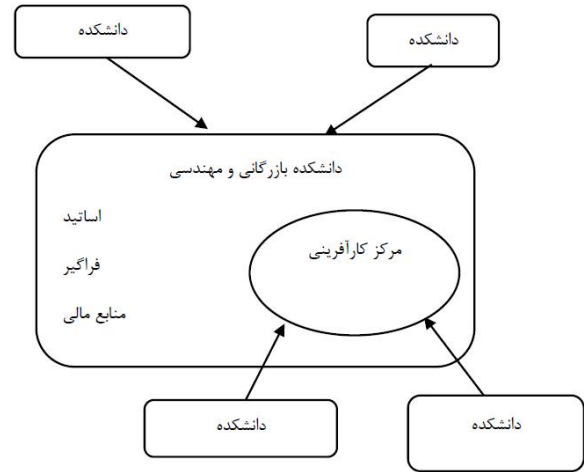
مدل آموزش کارآفرینی هینس (۱۹۹۶): هینس در مدل فرایندی که برای برنامه‌های آموزشی خود بیان می‌کند که برای دستیابی به اهداف هرگونه برنامه کارآفرینی، باید اهداف دقیقی برای دانش، مهارت و یادگیری تنظیم شده باشد. همچنین باید بین مفاهیم "چه چیز را یاد گرفتن" و "با چه کسی یاد گرفتن" تمایز قایل شد.

مدل هرمی آموزش کارآفرینی: قریبی پور به نقل از پرهیزکار گفت رویکرد آموزش به صورت طبقه ای است که هر طبقه به طور مستقل روی طبقات دیگر و یا در کنار آنها قرار می‌گیرد. در این مدل عموماً در ابتدای دوره به دانشجویان واحدهای بازاریابی، رفتارهای سازمانی، حسابداری، امور مالی و مهارت‌های مهم و اساسی ارائه می‌شود. واحدهای مذکور همگی در زمره واحدهای اصلی قرار داشته ولی در طول دوره یک سری واحدهای دیگر شامل واحدهای اجباری و اختیاری به دانشجویان معرفی خواهد شد. این مدل آموزشی تنها برای آموزش سنتی کسب و کار مفید است. زیرا در این مدل اطلاعات بصورت مجزا و در بسته‌های جداگانه در اختیار دانشجو قرار می‌گیرد و حد و مرز بسته‌های اطلاعات نیز مشخص نیست. به عبارت دیگر در این مدل اثری از یکپارچگی و انسجام وجود ندارد که این کاملاً برعکس وضعیتی است که کارآفرینان به آن نیاز دارند. برای رفع این مشکل یک مدل دیگر آموزشی به نام مدل دایره ای معرفی شده است که برخلاف مدل اول از انسجام و یکپارچگی تقریباً کاملی برخوردار است (دهمرد و همکاران، ۱۳۹۴)

مدل دایره ای آموزش کارآفرینی: دهمرد به نقل از پرهیزکار گفت این

شکل (۲) مدل تشعشی

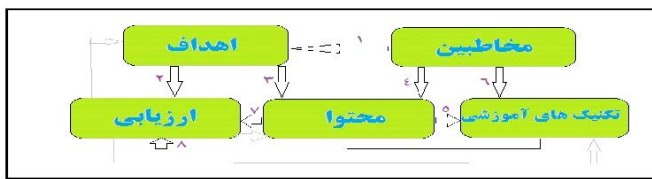

و دانشکده‌های آموزشی در این مرکز مورد آموزش قرار می‌گیرند. نمای شماتیک این مدل به شکل زیر است:

در مدل جاذبه ای (UNESCO ۲۰۰۴) مدیریت اجرایی، تامین اساتید و منابع مالی به عهده مرکز کارآفرینی و یا دانشکده بازرگانی و مهندسی دانشگاه می‌باشد و دانشجویان از بخش‌ها و دانشکده‌های دیگر مانند دانشکده علوم، هنر و پزشکی در دوره‌های آموزش کارآفرینی شرکت می‌کنند.

مدل کارآفرینی غیرمتمرکز یا تشعشی: به گفته Streeter (۲۰۰۳)، آموزش کارآفرینی توسط تمامی دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی دانشگاه برگزار می‌گردد. هریک از گروه‌های آموزشی بر اساس گزینه‌های شغلی کارآفرینانه احتمالی، اقدام به طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی مرتبط در زمینه کارآفرینی می‌نماید. نمونه ای از این مدل آموزش در دانشگاه comell آمریکا مشاهده می‌گردد که در آن ۹ دانشکده و مدرسه موجود در دانشگاه مشغول ارائه آموزش های کارآفرینانه مرتبط با تخصص خود برای دانشجویان هستند. نمای شماتیک مدل آموزش کارآفرینی غیرمتمرکز به شرح زیر است. به طور کلی می‌توان گفت مدل متمرکز یا جاذبه ای و مدل غیرمتمرکز یا تشعشی در موارد زیر با یکدیگر تفاوت دارند:

- تامین بودجه
- مدیریت اجرایی
- اساتید
- فعالیت‌های پژوهشی
- فعالیت‌های تدریس
- فراگیران
- فعالیت‌های تحقیق و توسعه R & D

اجزاء چارچوب یک برنامه آموزش کارآفرینی (منبع: آلبرتی و همکاران، ۲۰۰۴)

آندرسیک سه مدل پیشنهادی را ارائه می‌کند که از طریق آنها می‌توان آموزش‌های عملی کارآفرینی را به برنامه عادی دانشگاه‌ها وارد ساخت. این مدل‌ها عبارتند از: ۱. مدل تلفیقی با تکیه بر دانشگاه ۲. مدل مستقل از دانشگاه ۳. مدل دوسویه با تکیه بر دانشگاه آموزش عملی را به شبکه ای از سازمان‌های غیرآکادمیک با فعالیت‌های مختلف واگذار می‌کنند. به طور اخص در مدل سوم، این فعالیت‌ها توسط نهادهای غیر آکادمیک که پشتیبانی دانشگاه‌ها را به عهده دارند، انجام می‌گیرند. مدل سوم در آمریکا از محبوبیت زیادی برخوردار است و به عنوان نمونه در دانشگاه‌های اوهایو، تگزاس و اوستین به کار گرفته می‌شود (دهمرد و همکاران، ۱۳۹۴).

۵ اجزاء برنامه آموزشی کارآفرینی

یک برنامه ی آموزش کارآفرینی از اجزاء مختلفی تشکیل می‌شود که برای دستیابی به اهداف آن برنامه طراحی می‌شوند. این اجزاء الزاماً به همدیگر مرتبط هستند و برای اجرای یک برنامه ی آموزش کارآفرینی کارآمد، درک ماهیت چنین ارتباطاتی ضروری است. رابطه ی میان اجزاء یک برنامه در شکل زیر نشان داده شده که بر اساس چارچوب تعریف شده ی آلبرتی و همکارانش (۲۰۰۴) شکل گرفته است (ماریتر و براون، ۲۰۱۰)

تاکنون، اکثریت محققان، فعالان و سیاست گذاران (از جمله چارنی و لیسکاپ ۲۰۰۸، هریسون و لیچ ۲۰۰۸، مارتینز و همکاران ۲۰۱۰، مولر و دنزبرگ ۲۰۱۱)، تصدیق کرده اند که آموزش کارآفرینی، نتایج قابل ارزیابی به وجود می‌آورد که با توجه به نوع آموزش، شرکت کنندگان، اهداف تعریف شده، موسسات و کشورهای اجرا کننده ی

جدول ۳: اهداف اصلی از آموزش کارآفرینی با توجه به روش‌های آموزشی و نتایج یادگیری

نتایج یادگیری	مدل	شرح	هدف
دانش	درباره کارآفرینی	مطالعه کارآفرینی به عنوان یک پدیده و موضوع دانشگاهی	شناخت کارآفرینی
نگرش	از طریق کارآفرینی	تمرکز بر فرایند کارآفرینی: ارزیابی فرصت‌ها	ایجاد نگرش کارآفرینانه
مهارت‌های کارآفرینانه	برای کارآفرین شدن	دانش و مهارت‌های مورد نیاز جهت شروع، توسعه و رشد کسب و کار	کارآفرین شدن

با توجه به مطالب ذکر شده از نتایج تحقیقات صاحب نظران، با رایج آموزش‌های کارآفرینی و با توسعه ویژگی‌های هر دانشجو، خلأهای آموزشی افراد پر می‌شود و از دوباره کاری جلوگیری می‌شود و همچنین این افراد با مسلح شدن به شایستگی‌های کارآفرینانه پس از فارغ‌التحصیلی با آمادگی بیشتری مدیریت یک کسب و کار را به دست گرفته و احتمال شکست کمتری دارند.

۷ بحث و نتیجه‌گیری

بنا توجه به موضوع این مقاله می‌توان دریافت که مسئولیت و مأموریت دانشگاه‌ها بویژه دانشگاه‌های صنعتی بیش از این که انتقال دانش روز به دانشجویان باشد، ایجاد قابلیت‌هایی در آنها که بتوانند کارآفرین باشند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این امر به پویایی اقتصادی اجتماعی منجر شده و از سوی دیگر نسل فرهیخته با انگیزه که نیروی مولد کشور خواهند بود در این دانشگاه‌ها پرورش خواهند یافت. بنابراین هر دانشگاهی می‌تواند با بازتعریف مأموریت و چشم‌انداز خود، اهداف کلان و خردی را در جهت کارآفرین ساختن دانشجویان، اساتید و کارکنان خود مطرح سازد و بدین شکل زمینه استمرار و پویایی خود را فراهم آورد. از این رو پیشنهاد بازبینی سرفصل‌ها، برنامه‌ها و دروس از جمله اقدامات پایه‌ای است که بنا به این رویکرد، لازم است صورت گیرد. متحول شدن محتوا، روش‌های تدریس، موقعیت‌های کارورزی و دهها اقدام دیگر، به روز سازی آموزش‌های ضمن خدمت اساتید و کارکنان با رویکرد کارآفرینی از جمله اقدامات موثر در این بین خواهد بود.

مراجع

- [۱] آراستی، زهرا و کیانی، منصوره و ایمانی پور، نرگس (۱۳۸۹) "شیوه‌های تدریس در آموزش کارآفرینی" ارائه شده در اولین کنفرانس مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، بهمن ۸۹ شیراز
- [۲] احمدپور داریانی محمود. کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها) (۱۳۷۹) پردیس.

آموزش، نتایج متفاوت خواهد بود. (کوزلینسکا، ۲۰۱۲، ۴) به گفته شپیردوگیس (۱۹۹۶) آموزش کارآفرینی نباید به عنوان یک فرایند مکانیکی نگریسته شود بلکه به عنوان یک فرایند جامع و کامل به شمار می‌رود. در نتیجه تلاش برای تدریس چنین فرایندی چالش برانگیز و مشکل ساز است. نظام فعلی آموزش عالی بطور عام و آموزش کارآفرینی به طور خاص در حال حاضر از سوی مشکلات عدیده ای مورد تهدید واقع می‌شود. از جمله این مشکلات می‌توان به برنامه ریزی‌های کوتاه مدت، موازی کاری و عدم انسجام در برنامه‌های آموزش کارآفرینی اشاره نمود. جهت رفع این مشکلات نیاز به خط مشی گذاری علمی و صحیح می‌باشد و نیل به این هدف مستلزم مطالعه هدفمند و علمی نظام خط مشی گذاری در این حوزه است. (الوانی و همکاران، ۱۳۹۰، ۷). دقت و توجه در انتخاب افراد تحت آموزش، روشهای تدریس و محتوای آموزشی دوره‌های کارآفرینی بطور همزمان، میتواند موجب ایجاد خلاقیت در آموزش شوند. و اگر افراد تحت آموزش، با اهداف، محتوا و روشهای تدریس، هر چه بیشتر هماهنگ باشند بهتر میتوانند از نتایج دوره‌ها بهره‌مند گردند (بلاک و استامپ، ۱۹۹۲).

۶ انواع اجزاء شایستگی کارآفرینی

اینباک و اینوچ (۲۰۰۹) اشاره کردند که شایستگی‌های کارآفرینانه شامل مدیریت زمان، مدیریت بازاریابی، اخلاقیات کسب و کار، رهبری، تصمیم‌گیری و مدیریت مالی است. در حالی که باقری و پیپی (۲۰۱۱) بر دو شایستگی خاص شایستگی فردی و شایستگی اجرایی برای رهبران کارآفرین تأکید کردند. در شایستگی اجرایی نگرش اجرایی و در شایستگی فردی فعالیت زیاد، نوآوری و مخاطره‌پذیری مورد نظر آنها می‌باشد. همانند این، میشل مور و رولی (۲۰۱۳) چهار بخش از شایستگی‌ها را معرفی کرد که شامل شایستگی‌های شخصی و ارتباطی، مدیریت کسب و کار و دانش منابع انسانی هستند. درحالی که دیکسون و همکاران (۲۰۰۵) شایستگی‌های کارآفرینانه را در هشت بخش رهبری تیم، ارتباطات، قابل اعتماد بودن، مهارت‌های سازماندهی، مهارت‌های اساسی کسب و کار، مهارت حل مساله، رفتارهای شخصی و خلاقیت تقسیم کرد (نریسا، ۲۰۱۵).

جدول ۴: اهداف اصلی از آموزش کارآفرینی با توجه به روش‌های آموزشی و نتایج یادگیری

مدل عرضه محور	مدل تقاضا محور	مدل شایستگی محور
الگوی فلسفی	ذهنیت مدار	همراه با کنش متقابل
مبنای نظری	روانشناسی انسان‌گرایانه سرمایه انسانی (در رفتاری (در جامعه شناسی آموزشی)	روانشناسی شناختی روانشناسی اجتماعی و تاریخی تئوری شناخت واقع شخصیت
درک اساتید درباره آموزش	آموزش به معنی انتقال اطلاعات	آموزش به معنی گفتگو با دانش آموزان در مورد دانش و کمک به یادگیری واقعی
درک اساتید از خودشان و دانشجویان	معلم به عنوان مربی و تسهیل گر دانش آموزان به عنوان شرکت کنندگان	معلم یک مرشد/توسعه دهنده دانش آموزان شرکت کنندگان فعال برای ایجاد دانش منحصر به فرد خودشان
درک اساتید در مورد دانشی که باید آموزش داده شود	محتوا در درجه اول از مطالعات مرتبط با رشته مشخص می شوند.	محتوا در درجه اول با توجه به مسائل دانشجویان و امکان فعالیت آنها تعریف می شود.
اهداف آموزش	به خاطر سپاری مطالب جهت حل مسائل ساده	به منظور بررسی (نتیجه گیری / انتقاد) و برای ایجاد (سازماندهی دانش به منظور عمل)
تاکید دانش	نظری (بصورت یکدست) و اخباری و با رویه ثابت	شایستگی برای بسیج منابع یادگیری (دانش + شبکه)
ابزار و روش‌های آموزشی	روش‌ها و ابزار بر انتقال و تولید مجدد دانش با استفاده از روش‌هایی (مثل سخنرانی؛ خواندن موارد چاپی؛ تماشای / سمعی و بصری گوش دادناستاد، دی وی دی، و غیره) تأکید می کند.	روش‌ها و ابزار بر ارتباطات و بحث با استفاده از روش‌هایی (مثل سمینار، ارائه، بحث، مباحث آنلاین، و غیره) و تولید مقالات، انیمیشن، مدل سازی، اوراق بهادار، و غیره. تأکید می کند.
نحوه ارزیابی	ارزیابی تشخیصی	عملکرد در شرایط واقعی

- [۳] احمدپور داریانی محمود. تجارب کارآفرینی در کشورهای منتخب (۱۳۸۳)، انتشارات امیر کبیر
- [۴] احمدپور داریانی محمود، کارآفرینی ضرورت توسعه (۱۳۷۸)، ماهنامه تدبیر، ۹۵، ۸۴.
- [۵] احمدپور، مطلبی مهرنوش (۱۳۹۰) "ارائه مدل یادگیری مدام العمر کارآفرینی با رویکرد تلفیقی" مجله کار و جامعه
- [۶] باقری مسعود، نمازیان مریم. موانع کارآفرینی در ایران، نقش بومی سازی و راهکارها (۱۳۹۱) کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان
- [۷] بازرگان، عباس. (۱۳۸۷). مقدمه ای بر روش تحقیق کمی و کیفی و آمیخته؛ رویکردهای متداول در علوم رفتاری، تهران: ارسباران.
- [۸] پیکری فر، فاطمه و مه نگار فرشاد (۱۳۹۱)، بررسی نقش دانشگاه‌ها در توسعه کارآفرینی، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، بابلسر
- [۹] رضایی راد، مجتبی. خطیری، خدیجه (۱۳۸۹)، شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی از نظر اساتید و کارشناسان متخصص دانشگاه مازندران، اولین کنفرانس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی شیراز
- [۱۰] زالی محمدرضا، رضوی سیدمصطفی، یداللهی جهانگیر، (۱۳۸۹)، "ارزیابی وضعیت کارآفرینی در ایران، بر اساس نتایج برنامه سال ۲۰۰۸ دیده بان جهانی کارآفرینی"، چاپ اول، تهران: موسسه کار و تامین اجتماعی

جدول ۵: اجزاء شایستگی‌های کارآفرینانه

مهارت	مؤلفه‌ها	محققان	شرح
دانش	مدل‌های ذهنی	کاریگر و همکاران (۱۹۹۳)	دانش در مورد چگونگی انجام کارها بدون منابع، و مدل‌های بررسی احتمال و ریسک
دانش	دانش اخباری	کاریگر و همکاران (۱۹۹۳)	مبانی کارآفرینی، ایجاد ارزش، تولید ایده، فرصت‌ها، حسابداری، مالی، تکنولوژی، بازاریابی، ریسک و ...
دانش	بیش شخصی	کاریگر و همکاران	دانش در مورد اینکه شخص چطور با کارآفرین شدن تطبیق پیدا می‌کند.
مهارت‌ها	مهارت‌های بازاریابی	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	هدایت تحقیق بازاریابی، دسترسی به بازار، بازاریابی محصولات و خدمات، توانایی متقاعدسازی، مشتاق سازی افراد نسبت به ایده، تعامل با مشتری، نوشتن چشم انداز
مهارت‌ها	مهارت در ارتباط با منابع	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	ایجاد یک طرح کسب و کار، ایجاد یک طرح مالی، توانایی جذب سرمایه، محافظت از دارایی‌ها و منابع
مهارت‌ها	مهارت کشف فرصت	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	تشخیص و دست یابی فرصت‌ها در زمینه محصولات، خدمات، مفاهیم و توسعه مهارت‌ها
مهارت‌ها	مهارت‌های بین فردی	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	رهبری، انگیزه بخشی به دیگران، مدیریت افراد، شنیدن، حل ناسازگاری‌ها، اجتماعی سازی
مهارت‌ها	مهارت‌های یادگیری	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	رهبری، انعطاف پذیری با شرایط جدید، کنار آمدن با عدم اطمینان
مهارت‌ها	مهارت‌های استراتژیک	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	تعیین اولویت‌ها (تعیین اهداف)، و تمرکز بر آنها. تعریف چشم انداز، توسعه یک استراتژی، شناخت شرکای استراتژیک
نگرش‌ها	شوق کارآفرینانه	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	"من می‌خواهم" نیاز به موفقیت
نگرش‌ها	اثربخشی	فیشر و همکاران (۲۰۰۸)	"من می‌توانم" باور یکی از قابلیت‌های عملکرد موفقیت آمیز است.
نگرش‌ها	هویت کارآفرینانه	کروگر (۲۰۰۵) و کروگر (۲۰۰۷)	"من هستم/من ارزشمندم". باورهای عمیق، هویت نقش، ارزش‌ها.
نگرش‌ها	کنش گر بودن	سنشز (۲۰۱۱) و مورنیکز (۲۰۰۷)	"من انجام می‌دهم". عملگر، پیشرو، کنش گر
نگرش‌ها	قدرت تحمل ابهام	سنشز (۲۰۱۱) و مورنیکز (۲۰۰۷)	"من جرأت دارم". کنار آمدن با عدم اطمینان و ابهام، انطباق پذیر، پذیرای غافل گیر شدن
نگرش‌ها	نوآورانه بودن	کروگر (۲۰۰۵) مورنیکز (۲۰۰۷)	"من ایجاد می‌کنم". اعمال/افکار نو، غیر قابل پیش بینی، تغییرات بنیادین، نوآور، رویا پرداز، خلاق، حکومت کننده
نگرش‌ها	پشتکار	مارکمن و همکاران (۲۰۰۵) کاتان (۱۹۹۱)	"من از عهده ش برمیایم". توانایی مواجهه با واقعیت

[۱۱] دهمرده قلعه نو سمیرا، فطانت فرد حقیقی میلاد، قرایی پور رضا [۱۳] سیدی حسینی نیا، سید شهرام (۱۳۹۱) نقش آموزش کارآفرینی در ایجاد اشتغال، نشریه اصلاح و تربیت، فروردین ۹۱، شماره ۱۱۹، ص ۲۴ - ۲۷

[۱۲] حاجی میررحیمی سید داوود، مخبر عبدالله. آموزش کارآفرینی و [۱۴] سیف پناهی حامد، صیادی یاسر، نیک نفس سعید (۱۳۹۲) توسعه آن در نظام آموزش عالی علمی-کاربردی کشاورزی (۱۳۸۸) (آموزش کارآفرینی و چالش‌های آن، همایش ملی دانشگاه کارآفرین، صنعت دانش محور دانشگاه مازندران فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی)

- [15] شریف سیدمصطفی، جمشیدیان عبدالرسول، رحیمی حمید، نادری ناهی (۱۳۹۰): "تحلیل وضعیت آموزش کارآفرینی در آموزش عالی ایران" مجله توسعه کارآفرینی، سال سوم، شماره یازدهم، بهار ۱۳۹۰
- [16] کرسول، جان دبلیو و کلارک، ویکی (۱۳۸۷). روش‌های پژوهشی تلفیقی (ترجمه عباس زارعی و محسن نیازی). تهران: علم و دانش (زمان انتشار به زبان اصلی ۲۰۰۷).
- [17] کردنائیج، اسداله و محمدرضا زالی. "آموزش کارآفرینی در نظام تعلیم و تربیت کشور." همایش ملی آموزش عالی و کارآفرینی، تهران، اسفند ۵-۵، ۱۳۸۶.
- [18] فردانش، هاشم. (۱۳۸۷). طبقه بندی الگوهای طراحی آموزش سازنده گرا بر اساس رویکردهای یادگیری و تدریس. فصلنامه مطالعات تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد.
- [19] قربانی پرویز، کولوبندی عبدالله، محمدی محمود و سلوکدار علیرضا (۱۳۹۴) آموزش کارآفرینی و اقتصاد مقاومتی. همایش ملی مدیریت و آموزش
- [20] میرفخرالدینی سید حیدر، فلاحی جویباری مهدی (۱۳۹۳). آموزش کارآفرینی در نظام آموزش عالی ابزاری برای مقابله با تحریم‌ها، اولین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، مدیریت، حسابداری و علوم اجتماعی رشت
- [21] نجاری، رضا (۱۳۸۸)، رساله دکتری با عنوان "طراحی مدل عوامل موثر بر کارآفرینی دانشگاهی در دانشگاه پیام نور ایران" دانشگاه علامه طباطبایی.
- [22] Arthur, Stephanie and Hisrich, Robert and Cabrera, Ángel (2012) "The importance of education in the entrepreneurial process: a world view", Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 19 Iss: 3, pp.500 – 514.
- [23] Adejimiola AS, Olufunmilayo TO (2009). Spinning off an entrepreneurship culture Among Nigerian university students: prospects and challenges. Afr. J. Bus. Manage. 3: 80-88.
- [24] Bevan, D and Kipka, C. (2012), "Experiential learning and management education", Journal of Management Development, Vol. 31 Iss: 3 pp. 193 – 197.
- [25] Bikse V, Riemere I, Rivza B, (2014). "The Improvement of Entrepreneurship Education Management in Latvia" Journal of Social and Behavioral Sciences 140 (2014) 69 – 76
- [26] Burton, J and A. Swanson, L (2010) "ENTREPRENEURIAL ATTITUDES OF UNIVERSITY STUDENTS" Edwards School of Business University of Saskatchewan.
- [27] Cheng, M and Chan, W and Mahmood, A. (2009) "The effectiveness of entrepreneurship education in Malaysia", Education + Training, Vol. 51 Iss: 7 pp. 555 – 566
- [28] Cotton, J. (1990). Enterprise Education experience, manual for school-based. Service training, CASDES Vol. 1.
- [29] Dutta, D, & M. Crossan. (2005): The Nature of Entrepreneurial opportunities understanding the process using the 41 organizational learning framework; Baylor university, Entrepreneurship: theory and practice.
- [30] Fayolle, A (2007) "HANDBOOK OF RESEARCH IN ENTREPRENEURSHIP EDUCATION", volume 1.
- [31] Fayolle, A and Gailly, B. (2008), "From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education", Journal of European Industrial Training, Vol. 32 Iss: 7 pp. 569 – 593
- [32] Gergen, K.J. (1999). An invitation to social construction. London: Sage.
- [33] Gibb, A. (2002). In pursuit of a new enterprise and entrepreneurship paradigm for learning creative deconstruction, new, values new ways of doing things

- [42] Katz,j,(2003). The chronology and intellectual trajectory of American entrepreneurship education. *Journal of Business Venturing*, 283-300.
- [43] ..Kozlinska Inna (2012). *Fundamental View of the Outcomes of Entrepreneurship Education*, University of Tartu Faculty of Economics and Business Administration
- [44] Lattimore, R. and Love, P. (2009), *International Trade: Free, Fair and Open?*, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, p. 122.
- [45] Lepoutre, J. & Tilleuil.O & Crijns.H (2010), *a New Approach to Testing the Effects of Entrepreneurship Education among Secondary School Pupils*
- [46] Linan,F(2011). “Factors affecting entrepreneurial intention levels: a role for education. *International Entrepreneurship and Management Journal*,195-218.
- [47] Maritz Alex , Jerome Donovan , (2015),”Entrepreneurship and Innovation: Setting an agenda for greater discipline contextualization”, *Education + Training* , Vol. 57 Is 1 pp.
- [48] Menzies Teresa V (2011) ”Advancing Teaching and Learning In Relation to University-Based Entrepreneurship Education: A Theatrical, Model Building Approach” *International Journal of Arts & Sciences*,. ISSN: 1944-6934 :: 4(11):47-56 (2011)
- [49] Oosterbeek,H.(2010). “The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation. *European Economic Review* 442-254
- [50] Rasmussen,E. A(2006). *Action-based entrepreneurship education*.*Technovation* 185-194
- [51] Rezende , T.L. & Christensen , J. D. (2009). *Supporting Entrepreneurship Education: A report on and new combinations of knowledge. International Journal of Management Reviews*, 4(3): 233 -269.
- [34] Guardia D, Gentile M, Valentina G, Simona O, Mario A(2014), “A Game Based Learning Model for Entrepreneurship Education” *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 141 , 195 – 199
- [35] Haase, H.L. (2010). “Teach ability Dilemma” of entrepreneurship. *Int Entrap Manga Journal*
- [36] Heinonen,J andPoikkijoki,S. (2006),”An entrepreneurial-directed approach to entrepreneurship education: mission impossible?”, *Journal of Management Development*, Vol. 25 Iss: 1 pp. 80 – 94.
- [37] Henry, Colette; Hill, Frances, and Leitch, Claire, (2009),“Entrepreneurship education and Training: can entrepreneurship be taught? Part II”, *Education & Training Journal*, Vol.47, No.3, PP. 158-169.
- [38] Henry, Colette; Hill, Frances, and Leitch, Claire, (2005),“Entrepreneurship education and training: Can entrepreneurship be taught? Part I”, *Education & Training journal*, Vol. 47, No.2, PP.98-111.
- [39] Hesselö, Mirjamvan P- Auke I, 2010, the impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation, contents lists available at science direct *European Economic*
- [40] Hussain, J, Scott JM, Hannon P. (2008). *The new generation: characteristics and Motivations of BME graduate entrepreneurs. Education Training* (50): 582-596.
- [41] Hytti, U, O’Gorman, C. (2004) *what is Enterprise Education? An Analysis of the objective and Methods of Enterprise Education programmers in four European countries*, *Education and Training*. 46(1) pp. 11- 23

- [59] Weber,R.(2009) The Effect of Entrepreneurship Education. Governance and The Efficiency Of Economic Systems, Discussion Paper.
- the global outreach of the ILO's Know About Business program, Small Enterprise Program, Job Creation & Enterprise
- [52] Ronstadt,R.(1987). The educated entrepreneurs:A new era of entrepreneurial education in beginning. American Journal of Small Business 37-53.
- [53] Sondari Mery Citra(2014). "Is Entrepreneurship Education Really Needed?: Examining the Antecedent of Entrepreneurial Career Intention" Journal of Social and Behavioral Sciences 115 (2014) 44 – 53
- [54] Sze-yeng F,Hussain R.(2012), "Graduate entrepreneur training by design (GET by Design): An innovative and self-directed approach to instructional design and Development" Journal of Social and Behavioral Sciences 46 (2012) 3541 – 3545
- [55] Tam,H(2009)" How and to What Extent Does Entrepreneurship Education Make Students More Entrepreneurial?" ,A Dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in Education.
- [56] Turker Duygu et al,(2008), "which factors affect entrepreneurial intention of university students?"journal of European industrial training vol. 33 no. 2,2009.pp.142-159
- [57] Urbano,D. (2008). Doctoral education in entrepreneurship: an education case study. Journal of Small Business and Enterprise Development Vol 15, NO.2 336-347.
- [58] Van der Sijde. Peter and Ridder.Annemarie and Blaauw.Gerben and Diensberg.Christoph(2008)" Teaching Entrepreneurship: Cases for Education and Training".p1-3.